

На крају треба нагласити да је веома добро и решење избора рукописа за ово факсимилно издање кад се приређивач определио прво за Бранкове младалачке песме, ране верзије упућене на читање оцу Тодору, а настајале негде од краја 1843. године, па затим за оне које је Радичевић писао раних педесетих, пред крај живота. На тај начин представљен је развојни лук Бранковог певања, чиме су придружена књижевноисторијски значајна писма оцу, где су записане рана верзија „Ђачког растанка“, затим протOVERZIJA поеме „?““, све до првих верзија песама „Молитва“ и „Циц!“.

У целом овом приређивачком послу проф. др Ненад Николић показује изузетност такта, истраживачког нерва да у пажљивом самеравању Бранкових рукописа уочи значењске преливе у контексту његових интерпункцијских, лексичко-стилских и поетичких опредељења.

Целовитости издања, његовој научној узоритости, уз резултате истраживања историјата и генезе рукописа, доприноси и на пријемчив начин саопштена интерпретација кључних песничких тежишта, зналачко вредновање рецепције његовог дела код водећих критичара, те нови увиди у аспекте Бранкове савремености.

Књига *Изабрани рукописи* Бранка Радичевића иде у ред ретких факсимилних издања у српској науци. Драгоцена пре свега по успостављеним основним текстовима, лако проверљиво и мало упућеним читаоцима, по својим хеуристичким резултатима представља изузетан допринос српској текстологији. Ово издање биће незаобилазно за сва наредна која укључују овде изабране рукописе и итекако корисно свим заинтересованим истраживачима Радичевићевог песништа, као и читаоцима, млађим колегама који се тек упуштају у текстолошке послове.

Др Александар С. Пејчић, научни саветник
Институт за књижевност и уметност, Београд
sasa.pejic@yahoo.com

UDC 821.163.41-6.09 Radičević B.
<https://orcid.org/0000-0002-6171-4723>

Примљен: 22. маја 2025. године

Прихваћен: маја 2025. године

ПРИКАЗИ, ПАНОРАМЕ, ПРИВИЋЕЊА

(Срђан Орсић, *Прикази и њриказе*, Срђан Орсић, Даљ: Српско културно друштво „Просвјета“ Загреб – Пододбор Даљ, 2024, 184 стр.)

Текстови објављени у књизи *Прикази и њриказе* настајали су током вишегодишњег ауторовог сазревања и напредовања у академској каријери, од мастер студија све до професорских звања, те стога жанровска и стилска разнородност обједињених радова, есеја, приказа и критика не изненађује. Уз то, библиографски подаци о њиховим првим објављивањима сведоче о завидном броју публикација са којима је Срђан Орсић сарађивао, од студентских интернет портала до најпрестижнијих часописа и зборника у области филологије. При том, реципроцитет Орсићевог критичког ангажмана је углавном изостајао. Из тог разлога овим текстом насталим „поводом“ његове најрецентније научне књиге жели се понудити и преглед досадашњих објављених монографија Срђана Орсића о којима, поред њиховог немерљивог значаја, није довољно писано. На тај начин би се и текстови из књиге

Прикази и њриказе, настајали паралелно са претходне четири књиге, потпуније контекстуализовали. Уосталом, такав приступ примењује и сам аутор у свом панорамском прегледу научних публикација Радослава Ераковића у тексту поводом *Књиге о Јакову* објављеном у Књижевној историји, те нам се и овом приликом такав приступ чини вишеструко оправданим.

Већ прва збирка есеја, објављена 2014. у издању Српског културног друштва „Просвјета“ из Загреба, виспрено насловљена *Чејрси и камачне*, а посвећена опусу Слободана Селенића, мапира ауторова кључна истраживачка интересовања. Текстови, настали „у периоду од децембра 2010. до јуна 2013. у оквиру мастер и докторских студија на Одсеку за српску књижевност Филозофског факултета у Новом Саду“ (7), откривају марљивог младог научника чији су примарни фокуси интересовања имагологија („Слика *Друго* у роману *Очеви и оци* Слободана Селенића“ и „Имаголошка слика *Пријатеља са Косанчићевој венца* Слободана Селенића) и историја („Слика рата у романима *Timor Mortis* и *Убисиво са њредумишљајем* Слободана Селенића“ и „Кобни политички брзаци југословенске краљевине у делима Слободана Селенића“). Последњи текст, „Постмодерни потенцијал *Малајској лудила* Слободана Селенића“ тек се наизглед тиче тема којима се у потоњем раду Орсић неће бавити. Иако примарно усмерен на период деветнаестог века, аутор успева да и у свом времену пронађе оно што је маргинализовано, недовољно прочуено и погрешно схваћено, какав је случај са постхумно објављеним Селенићевим романом. Тако се његова критичарска и научна делатност још од својих почетака усмерава ка оним делима која имају „потенцијал“ да буду изнова прочитана и ревалоризована. Такође, као битна одлика Орсићевог избора тема фигурира целовитост српског културног простора. Заинтересованост за рубна и занемарена подручја српске књижевности историје, не само у временском, већ и у просторном смислу, за свој циљ несумњиво има интеграцију и поновну афирмацију целовите српске културе. У том смислу, као мото Орсићевог књижевног и научног рада може послужити реченица из романа *Очеви и оци* коју у уводном есеју цитира: „Не заборава ни кад да се враћаш овамо“, била је реченица којом је мудри Милутин Медаковић испратио сина у свет“ (14).

Књига *Јацин осмејак* настајала је у исто време када и есеји о Слободану Селенићу, а објављена је годину дана касније у издању Културног и научног центра Милутин Миланковић. Она представља прерађену верзију ауторовог мастер рада на тему „Смех у приповеткама Јакова Игњатовића“. Већ на почетку свог истраживачког пута Срђан Орсић се окренуо оним делима која „не припадају корпусу коме савремена читалачка публика посвећује потребну пажњу“ (70). Његов стил, са местимичним примесима студентског ређања епитета и евоцирања термина, открива вештог говорника, оног који је пронашао праву меру хуморног и народног како би академско и књижевнотеоријско учинио приступачним не само најмлађој универзитетској публици, већ и читаоцима који се о омиљеним писцима желе додатно информисати. Такав приступ вишеструко је користан има ли се у виду корпус аутора којим се Орсић бави, првенствено у свом докторату одбрањеном 2015. године, а објављеном 2018. у коиздаваштву његових претходних издавачких кућа. *Лик сиранца у српском роману 19. века* поред поглавља о канонским писцима доноси и нова читања оних писаца чија нова издања тек треба да уследе. Тако се Срђан Орсић подједнако марљиво бави Јаковом Игњатовићем, Симом Матавуљом или Стеваном Сремцем као Богобојем Атанацковићем, Лазаром Комарчићем или Чедомиљом Мијатовићем. Разуме се да су делови о канонским писцима обимнији, али су неретко истраживања готово непознатих писаца значајнија. Два века након објављивања романа који су предмет његове докторске дисертације Орсић даје нова, често и прва поуздана читања, са акцентом на ликове странаца. Уз то, његов

стил постаје све лудичнији и прецизнији. Његови увиди, проистекли из вишегодишњег проучавања грађе, и рукописне и штампане, презентовани су често са дозом хумора. Пишући о роману Милована Видаковића, аутор успут спомиње да је „име Силоан у оновременој, тринаестовековној Енглеској, било учестало и омиљено једнако као и нпр. име Часлав“ (43). Иза пријемчивих и узбудљивих редова свакако стоји и никада њиме није прикривен капиталан научни допринос и то не само у науци о књижевности, већ и у социологији, историји културе и историји уопште. Срђан Орсић темељно познаје период којим се бави, а његова улога (књижевног) историчара приметна је и у критичким текстовима и есејима, рецимо приликом навођења година рођена аутора о којима пише у историографском маниру. Разnorodни методолошки рукавци обједињени су и у књизи *Улица Милутина Миланковића* објављеној 2019. у Културном и научном центру Милутин Миланковић у Даљу. Узме ли се у обзир да је и Јаков Игњатовић имао свој „даљски период живота и рада“¹, несумњиво је да је поред великих писаца и научника Даљ у Срђану Орсићу добио и изванредног тумача са посебним сензибилитетом за дела „гигантских“ Даљаца. Тако се у књизи о Миланковићу аутор бави рецепцијом Миланковићевог дела, нуди нова (имаголошка) читања његовог књижевног опуса и доноси веома занимљива и корисна открића о Урошу Миланковићу, филозофу, песнику и Милутиновом деда-стрицу. Прештампавањем писама из заоставштине Милоша Шевића Орсић доприноси потпунијем разумевању историје приватног живота „типичног члана једне српске грађанске породице прве половине деветнаестог века“ (151).

Најзад, књигом *Прикази и њриказе* направљен је и симболички круг досадашњег Орсићевог бављења науком и (књижевном) критиком. Објављена код истог издавача као и есеји о Селенићу, збирка разnorodних текстова поређаних по години првог појављивања представља потпунију слику ауторовог развоја од оне коју нуди овај текст. Како је већ направљен хронолошки преглед Орсићевог досадашњег научног опуса, текстови из књиге *Прикази и њриказе* биће сагледани у целинама према извору њиховог објављивања. На тај начин доћи ће до изражаја ауторов осећај за публику којој је текст намењен. Први текст, „Пишталов дијалог са *Књигом о Јову*“, објављен у врбашком *Трају* представља занимљив студентски рад у ком се у роману *Тесла, њорџреј међу маскама* веома виспрено уочава библијски подтекст. У истом часопису објављен је и опширан преглед поезије Ненада Грујичића, написан поводом књиге *Вијадукић*. Ипак, текст о Пишталу усамљен је у свом интерпретативном фокусу. У осталим текстовима, аутор је или прецизан приказивач или друштвени коментатор. Првој целини која би одговарала Орсићевим критичарским почецима припада и приказ збирке песама *Ојциће њриликe* Бранислава Зубовића објављен у смедеревском часопису *Mons Aureus*. Избор књига открива критичарев афинитет према ауторима укореењеним у традицију, песницима везаног стиха, али уједно и веома читаним и изузетно награђиваним књигама.

Другу целину чинили би текстови објављени на интернет порталу *Међуџим*. Они се жанровски приближавају колумни, а њихов аутор се доказује као проницљив коментатор свог времена. Управо због тога та целина би представљала и најзанимљивији и најоригиналнији део књиге. Њој би се свакако могли придружити и текстови објављени на порталу *Мој Негељник* поводом књига *Кошарка њо је Парџизан* Слободана Владушића, *Чилеанци* Граде Бранковића и *Нови Саг, Земљи рај I–II* коју су приредили Сава Дамјанов и Лидија Мустеданагић. Интернет као знатно

¹ „Даљски период живота и рада Јакова Игњатовића“ наслов је Орсићевог рада објављеног у зборнику *Јаков Игњатовић у књижевности: њоводом 200-годишњице рођења*, ур. Злата Бојовић, САНУ, Београд, 2024.

приступачнији и читанији медиј од писаног омогућио је проницљивом аутору да свој хумор заостри, а свој језик ослободи академских пропозиција. У убедљивим и аргументованим текстовима Орсић се поставља као историчар свог доба и поводом различитих филмова, књига и серија проговара о великим и донекле истрошеним темама двадесетпрвог века, попут вршњачког и виртуелног насиља („Српска деца“), хомофобије и аутошовинизма („Парада две Србије“) или комерцијализације спорта („Кошарка = Партизан“ и „Чилеанци, осамдесет седма“). Без и најмање дозе снобизма, образовани аутор негује културу критичког мишљења у јавној сфери какву су неговали и писци деветнаестог века, а која се парадоксално изгубила са привидном демократизацијом медија. Тако се на појединим местима Орсић потпуно фамилијарно обраћа читаоцима: „Како сад то? Лепо, научио ме ћале, мој Веселин“ (76). На другим местима, потпуно неочекивано, онај који је писао о „брудер Јаши“ не упада у замку потпуне банализације, већ се служи истом литературом коју је користио приликом писања мастер рада да потпуније објасни порекло и смисао хумора у кратким епизодама телевизијске серије *Државни њосао*. Привидну дихотомију између научника и критичара са једне стране и читаоца и гледаоца са друге стране Орсић посматра општије као дихотомију између теорије и праксе и решава је у закључку већ поменутог текста: „Ако наука не зна тачно шта је смех, онда нам само остаје да у пракси најједноставније само прстом уперимо на *Државни њосао* и дамо очигледан пример“ (48). Различити процепи између тривијалног и озбиљног, између свакодневног и академског, које је постмодерна учинила само очигледнијим, довели су до тога да најбољи Орсићеви прикази нису допринели његовом академском каријерном напредовању. Ипак, они стоје као непроцењиво драгоцен прилог критици и историји једног времена, управо оног које одбија и историју и критику. Иако је интернет несумњиво приступачнији медиј, штампана књига се показала као сигурнија и поузданија при чувању оних текстови који су са губитком домена онлајн часописа изгубљени.

Трећу целину која нарушава хронологију чинило би пет критичких текстова објављених у *Лейхойсу Майице српске* у периоду од 2019. до 2020. године. Они би представљали симбиозу ауторовог осећаја за популарно и строжих пропозиција престижног часописа. Ипак, сам избор књига се неретко не поклапа са ауторовим читалачким укусом, о чему сведоче дужине појединих текстова. Индикативан је веома кратак приказ романа *Ой како сам куйила лабуга* Тање Ступар Трифуновић. Са друге стране, у тој целини би се нашао и један од најбољих текстова из књиге *Приказе и њиказе*, „Неодговорна бестселеризација холокауста“, критика романа *Тейоважер из Аушвица* Хедер Морис. У веома негативно интонираној критици, јединој у књизи у којој је аутор настојао да буде „афирматор, а не (само) критичар“ (5) Орсић веома утемељено приказује фундаменталне грешке и мапира клише-ране књижевне поступке којима се ауторка служи како би од трагедије направила сентименталну и комерцијалну причу. У том смислу, треба потцртати да Орсић гаји афинитет према популарном искључиво ако је оно квалитетно. О томе сведочи, поред већ поменутих текстова поводом феномена популарне културе, и његов приказ Хандкеовог романа *Велики њаг*. Као што је био случај са Селенићем, аутор се труди да укаже на нова могућа читања омиљених писаца, као и на то да разлог њихове омиљености међу широм читалачком публиком најчешће није књижевна вредност, већ ванлитерарни фактори.

Најобимнију целину представљали би прикази научних публикација, објављивани у *Зборнику Майице српске за књижевност и језик*, *Лейхойсу Майице српске*, *Досијејевом врћу* и *Књижевној историји*. У њима се аутор потврђује као врхунски познавалац периода осамнаестог и деветнаестог века. Изразити струч-

њак, Срђан Орсић у својим приказима усмерава пажњу на оно што је у текстовима и монографијама иновативно, дотад неистражено и најкорисније. Такав је случај са приказима зборника *Асијектии и денџиџеџа и њихово обликовање у српској књижевности* и *Век просветиџеџиџа у српској кулџури*, као и са приказима веома драгоцених књига Радослава Ераковића, Петра Пијановића, Драгане Бедов и поновног издања текстова Тихомира Остојића које је приредила Милица Ђуковић. У том корпусу јединствен је и можда управо због тога најзначајнији текст „Пољско-српски имаголошки кинески мозаик“ који представља приказ књиге *Images of China in Polish and Serbian Travel Writings (1720–1949)* Томаша Евертовског у ком српску научну публику веома подробно упознаје са истраживањима пољског филолога о српским путописцима у Кини. Такође, издаваја се и приказ капиталне монографије *Аџон и меланхолија* Горане Раичевић у ком Срђан Орсић препознаје неприкосновени значај марљивог изучавања историје, архивске грађе и вишетомне библиографије о Милошу Црњанском како би се представа о много читаном, а мало схваћеном писцу употпунила. Како је већ напоменуто, енциклопедизацији двадесетог века којој Горана Раичевић својом студијом тежи, Срђан Орсић тежи у домену деветнаестог века.

На крају, последњи, тридесети текст „Тај и такав пут ка Смеслу“ представља целину за себе. Објављен као поговор књизи *Три сџраџа: џеолоџумене иџиома* Теофила Димитрића, он служи и као поговор књизи *Прикази и џриказе*. Пут ка Смеслу, био он у знаку теолошких епифанија или покушаја да се било које време разуме, упркос различитим „приказама“ јесте оно што обједињује критичко-научни опус Срђана Орсића. Пишући и о несталим и о нестајућим временима, у својим текстовима он се труди да растумачи различита „привиђења“. С разлогом смо употребили наслов Кашаниновог романа. Поред тога што потичу из истих крајева и што је Орсић и писао о Кашанину, оба аутора веома вешто у својим критичким текстовима успевају да у своје бритке увиде унесу и дозу народног и лирског. Основна разлика би почивала у томе што у Орсићевим текстовима нема никаквих назнака елитизма, као и та да је у својим судовима далеко умеренији. Као књижевни историчар свестан да ниједан суд није коначан и потпун, Орсић својим текстовима обједињеним у књизи *Прикази и џриказе*, ког год жанра били, даје тек прилог потоњим проучавањима како свог, тако и прошлих времена. Њеним објављивањем аутор симболички уоквирује своје досадашње бављење критиком, док последњим текстом најављује нове потраге за смислом, односно нову етапу у свом плодном истраживачком раду.

Лазар М. Букумировић
 Универзитет у Новом Саду
 Филозофски факултет
 истраживач приправник
 aurelijano@uns.ac.rs

UDC 821.163.41-4.09 Orsić S.
<https://orcid.org/0009-0009-0394-1838>
 Примљен: 26. марта 2025. године
 Прихваћен: априла 2025. године